

IBA VYBÁJENÝ MILENEC (recenzia)

TIBOR ŽILKA

SOLČANSKÁ ČENDEL, Mariana: *Milenec Adely Ostrolúckej*. Bratislava: IKAR, 2024. 261 s.

Stredobodom pozornosti mojich úvah je nová kniha o vzťahu Adely Ostrolúckej k Ludovítovi Štúrovi. A jej autorka, Mariana Čengel Solčanská sa venuje vo svojej umeleckej tvorbe dvom základným témam, ktoré možno vymedziť žánrovo: historický životopis a rozprávka. Výnimkou je jej prvý celovečerný film a jeho románová podoba, ale aj spoločensky angažované filmy *Únos* a *Sviňa*. Najpreferovanejším žánrom v jej tvorbe je predsa len životopis. Vytvorila biografie o M. R. Štefánikovi (*Generál M. R. Štefánik*, 2018), o Jánošíkovi (*Jánošík*, 2019), o J. Tisovi (*Proces s mŕtvym*, 2021). Všetky tri životopisy sa evidujú ako literárne diela, lebo neboli adaptované na filmovú podobu. Ešte k tomu možno pridať film *Služka*, ktorý je adaptáciou románu Hany Lasicovej a tiež inklinuje k umeleckým artefaktom so životopisným obsahom. Tento rad teraz dopĺňa ďalšie biografické dielo trochu sa vymykajúce z predchádzajúcej tvorby autorky, lebo dej je koncentrovaný na dve hlavné postavy: na Ludovíta Štúra a Adelu Ostrolúcku, pričom príbeh je ovplyvnený feministickým pohľadom na túto dvojicu. Napokon aj samotný názov to prezrádza – *Milenec Adely Ostrolúckej* (2024). Istým spôsobom román asocjuje známe literárne dielo Luda Zúbka *Jar Adely Ostrolúckej* (1982); takáto nadväznosť môže vyvolať v nás dojem, že ide o *remake*. Zásadný rozdiel spočíva v tom, že nové spracovanie biografie L. Štúra sa nezakladá jednoznačne iba na jeho mýtizácii, ale z nebotyčných výšok ho autorka sťahuje do nižších sfér velebenia.

Zúbkovo dielo sa líši aj svojou kompozíciou od románu *Milenec Adely Ostrolúckej*, lebo celý príbeh románu *Jar Adely Ostrolúckej* vyrozpráva Eva Jonášová, dcéra učiteľa v Žitňanoch, ktorá aj komentuje dejové segmenty, je akoby rozprávačom názorov a postojov samotného autora. Tento typ vyrozprávania príbehu sa v teórii nazýva *ja-rozprávanie* (Ich-Erzählung), čo dodáva značne subjektívny charakter celému dielu. Na dôvažok postava L. Štúra z tohto pohľadu prispieva ešte k väčšej mýtizácii kodifikátora spisovnej slovenčiny, ako bolo dovtedy zvykom. U Mariany Čengel Solčanskej je však ako milenec Adely Ostrolúckej vystavený aj nepriamemu kritickému hodnoteniu, lebo v citovej sfére úplne zlyháva, ba ani jeho racionálne zmyšľanie neobstojí po každej stránke. Za vrchol jeho zásluh treba pokladať uzákonenie spisovnej slovenčiny, ukotvené a teoreticky zdôvodnené v spise *Nárečja slovenskuo alebo potreba písajňa v tomto nárečí* (1846) a jeho kodifikácia je vysvetlená v práci *Náuka reči slovenskej* (1846). Autorka použila vo svojom diele *on-rozprávanie* (Er-Erzählung), čím vytvorila náležitý odstup od diania v texte. Vystríhala sa síce priameho hodnotenia v texte, ale samotné podanie istých udalostí vyznieva úplne jednoznačne a nadobúda kritický charakter.

Prirodzene, jadrom knihy je vzťah medzi Adelou a Ludovítom, čo vyplýva už aj zo samotného názvu. Ani tento vzťah nie je opísaný podľa zaužívaných šablón. Autorka neprikladá ďalšiu tehlu k mýtizácii L. Štúra, skôr sa zdá, že zaujíma predovšetkým silný feministický postoj. Každý dialóg týchto dvoch postáv je akýmsi súbojom, lebo Adela nevie pochopiť Štúrove názory, nie je to hádka, skôr oponentúra, nesúhlas s konaním kodifikátora spisovnej slovenčiny. Pokiaľ dialógy svedčia o neustálych nezhodách, rozprávač sústavne referuje o prehlbujúcich sa citoch Adely voči Štúrovi. Akosi si tieto dve roviny, dve pásma protirečia, lebo dialógy nenaznačujú, že Adela je čoraz viac zaľúbená do národne orientovaného milenca. Navyše ani Štúr nie je tak vykreslený, že by ako chlap prezrádzal väčšie citové sklony k Adele. Autorka občas prechádza aj do vnútorného monológu, do tzv. nevlastnej priamej reči, tieto segmenty textu naznačujú, že hlavná ženská postava trpí

kvôli odmietavému postoju Štúra. Mariana Čengel Solčanská občas až príliš zosúčasňuje literárny text. Myslím tu na pasáž, keď si Adela vynucuje od svojho milenca, aby ju pobožkal. Nezdá sa, že iniciatíva žien bola možná v období, ktoré je obsahovou náplňou literárneho diela. Čo je možné v 21. storočí, je takmer nemysliteľné v 19. storočí. V samotných dialógoch je veľa fiktívnych prvkov, výmyslov autorky. Ako príklad možno uviesť stretnutie Adely so Štúrom na povale u brata Samuela, farára v Zemianskom Podhradí. Aj tu vyčíta Adela Štúrovi jeho bojovú činnosť, jeho revolučné činy:

„Na moju hlavu vypísali odmenu,“ pochválil sa. „Celkom slušnú sumu, žiadne šestáky.“
 „Tak vám treba! Všetko, čo sa deje, ste si privodili sám. Nevravím, že ste azda neboli v práve, ale na nápravu poriadku ešte netreba búriť krajinu, vyháňať chlapov od rodín a kopať hroby“
 (148).

To je odpoveď Adely ako ukážka, že neustále sa prieči s Ludovítom. Je iba málo fiktívnych dialógov v celej knihe, kde by sa podobná nehoda v názoroch neprejavila. Možno tak položiť otázku priamo autorky, či to bol zámer alebo jednoducho sa to udialo spontánne. Lebo rozprávač akoby veľmi často referoval o prehlbujúcej sa láske Adely k Ludovítovi.

Dej románu je sústredený hlavne na rok 1848. Akousi prepozíciou je prvá kapitola textu: odohráva sa to 17. júla 1843 na fare u Jána Hollého. Ludovít Štúr, Jozef Miloslav Hurban a Michal Miloslav Hodža ho navštívia a dohodnú sa o uzákonení spisovnej slovenčiny. Potom je časový zlom a dej prechádza do iného prostredia – naraz sa ocitneme v kaštieli v Ostrej Lúke, dokonca o štyri roky neskôr, teda ide o rok 1847. Je to dôležitý rok, lebo vďaka podžupanovi Mikulášovi Ostrolúckemu je L. Štúr zvolený za poslanca uhorského snemu za Zvolenskú stolicu. Je to i dôležitý moment, lebo podľa zaužívaných pravidiel uhorskí poslanci mali šľachtický pôvod. V knihe sa opisuje aj Štúrova práca, vystúpenia v parlamente, zaujímavým poznatkom pre mňa je, že dolná komora zasadala v zrkadlovej sále radnice v Bratislave. Je tu presne vykreslené, v čom sa zhodoval Štúr s Kossuthom a v čom sa rozchádzali. Ale to sú známe fakty, ako aj mnohé ďalšie, takže nepokladám za nutné sa nimi zaoberať. Treba sa sústrediť iba na tie fakty, ktoré autorka buď vymyslela, alebo z aspektu demýtizácie prehodnotila, originálne zobrazila.

Ak by som sa znovu vrátil k románu L. Zúbka *Jar Adely Ostrolúckej*, autor sa v ňom viac koncentroval na citový život Adely. Vyvrcholením je u neho fašiangový bál v Grassalkovichovom paláci, kde sa Adela zabáva nielen so Štúrom, ale stretáva sa aj s Kossuthom. Tu nejde iba o istú pasáž, ale o celú kapitolu. Mariana Čengel Solčanská ako absolventka politológie vsúva veľa udalostí do textu z politických udalostí, ktoré sa udiali v meruôsmom roku alebo pred či po tomto búrlivom roku. Popri Štúrovi, Hurbanovi a čiastočne Hodžovi vykreslila aj postavu Kossutha, Batthanyho. Tu vychádza z toho, čo má naštudované, čo je známe z uhorských dejín. Prirodzene, maďarské axiologické hľadisko je iné ako slovenské, napr. Petőfiho *Národnú pieseň* by žiadny Maďar nehodnotil tak, ako to urobila autorka. Ide o revolučnú báseň s lexikálnymi prvkami, ktoré sa v období klasicizmu nevyskytovali v básnickej tvorbe. Ale *Národná pieseň* je vo svojom žánri dokonalá báseň, jedna z najdokonalejších svojho druhu. A posledná poznámka: ani tvorbu Janka Kráľa či Sama Chalupku by sme nemohli hodnotiť kritériami tvorby Jána Hollého či Jána Kollára.

Kniha *Milenec Adely Ostrolúckej* je zmesou politických udalostí, ktoré autorka dokonale ovláda, a na druhej strane opisom, líčením vzťahu dvoch odlišne zmýšľajúcich postáv ako fiktívne vytvoreného mileneckého páru – A. Ostrolúckej a L. Štúra. Dej sa odohráva zväčša v Zemianskom Podhradí, kde sa milenci prvýkrát stretávajú, no a prirodzene v Ostrej Lúke. V Zemianskom Podhradí koncertuje Franz Liszt, Adelu zase v Ostrej Lúke učí aj Ferenc Erkel, slávny maďarský skladateľ, autor významných oper. Spomínam to hlavne preto, že tieto epizódky nám dávajú nariet do života šľachty v 19. storočí. Vykreslenie tejto atmosféry veľmi dobre zapadá do obsahovej

a tematickej štruktúry textu. Už menej výskyt niektorých expresívnych, až vulgárnych slov, lebo to nebolo typické pre samotnú šľachtu, ktorá mnohé stáročia niesla hlavné bremeno celkového diania spoločnosti.

Zo spoločensko-politického hľadiska rok 1848 znamená zrušenie poddanstva, v tejto otázke bola zhoda aj medzi Kossuthom a Štúrom, už menej sa dohodli v problematike úsilia Štúra a jeho podporovateľov v otázke emancipácie slovenského národa.

Vrcholom je detailné opísanie ľudového povstania proti budapeštianskej vláde, ktoré je vykreslené až groteskne, ako chaotický boj o slobodu.

V tejto časti knihy sa autorka prejavuje ako odborníčka-politológička. Keďže má vyštudovanú aprobáciu politológia – kulturológia, vedela výborne zobrazit udalosti z roku 1848, keď sa L. Štúr spolu s Hurbanom a Hodžom pokúsili zorganizovať protimaďarské povstanie. Zo začiatku Viedeň podporila ich úsilie, preto sa domnievali, že si svojou iniciatívou vyslúžia podporu cisárskeho dvora, ale pri organizovaní samotného povstania sa museli spoliehať sami na seba. Autorka priamo nehodnotí, ale už kladením otázok odhaľuje diletantstvo organizátorov. Hlásilo sa k nim 6000 dobrovoľníkov, ale pušiek bolo ledva päťsto – zdôrazňuje autorka. Ani jeden z troch organizátorov nemal ani potuchy, ako sa má boj organizovať, ako udržať u dobrovoľníkov bojovú morálku. Vychádza to tak, že si neuvedomili, že vojsko potrebuje mať okrem pušiek aj stravu, ďalej nevedeli ako zoskupovať vojsko. Ani to, kto má v rukách zásobovanie. Neuvedomili si, že povstalci nemajú vojenských felčiarov a poľný špitál. Autorkin názor je vyjadrený v replike Hodžu: „*Toto je vlastne stredoveké vojsko. Hentam je bataliÓN sekerníkov, hentam zas cepárov a hentam tí majú kosy. Strašné!*“ (172).

Žiadny poriadok, ktorý je prvým predpokladom úspechu, keď sa armáda alebo hoci aj dobrovoľníci chystajú na boj. Nestačí tu iba idea, myšlienka zbavenia sa otroctva, treba k tomu aj isté vedomosti o vojenskom ťažení, o velení v armáde, lebo inak je už na samom začiatku všetko odsúdené na neúspech. To sa stalo aj so slovenským povstaním v roku 1848. Nehovoriac o tom, že Hodža si čoskoro uvedomil, že celé povstanie nevedie k ničomu a rozhodol sa neohlásene odísť z boja. Takto z trojice organizátorov zostala iba dvojica: Hurban a Štúr. Opis chaotického povstania je originálnou časťou publikácie, keďže tento nevydarený odboj ešte nebol spracovaný v literárnom texte. Možno k tomu dodať, že ani Viedeň nemohla byť spokojná s týmto diletantsky zorganizovaným povstaním. Zákonite potom hľadala riešenie s maďarskými kruhmi.

Hlavný veliteľ, istý Bloudek, už na samom začiatku kladie otázku organizátorom, že či vôbec vedia niečo o revolúcii, bojoch a následkoch boja. Odpoveď prechádza do reči rozprávača, presne takto: „*Štúr s Hodžom na seba pozreli. Farár a učiteľ. Čo vedia o vojne? Čo vedia o krvi a smrti? O odseknutých a otvorených bruchách?*“ (158).

Otázky pokračujú ďalej, ale ich neuvádzam, lebo sú naturalistické, až drastické. V pásme rozprávača prehovorí autorka, ktorá vcelku spochybňuje zmysel celého povstania. Na jednej strane prevláda nadšenie, na druhej strane totálna nekompetentnosť organizátorov povstania. Prirodzene, myslím tu na organizovanie boja, nie na celkový zmysel či opodstatnenie organizovania odboja. Ešte raz zdôrazňujem, táto časť je jednoznačne originálna, svedčí o odlišnom postoji autorky oproti názorom či opisom, ktoré charakterizujú doterajšie hodnotenia Štúrom a Hurbanom organizovaného povstania.

To všetko je vysvetlené a obsiahnuté v knihe *Milenec Adely Ostrolúckej*. Akýmsi vyvrcholením deja je opis smrti dvoch protagonistov – Adely vo Viedni v marci 1853 a L. Štúra po nešťastnej poľovačke v januári 1856. Autorka nespomína v knihe ani vznik kontroverzného Štúrovho diela *Das Slaventhum und die Welt der Zukunft*, hoci sem-tam je zmienka o jeho prorúskej orientácii, čiže rusofilstve.

Nemožno obísť isté klady celkovej výstavby textu, čo je typické a charakteristické pre autorkin rukopis vcelku. Mariana Čengel Solčanská rozvíja dej síce chronologicky, ale jednotlivé kapitoly

pozostávajú zväčša z drobných epizód, presnejšie minipríbehov, ktoré sa obyčajne končia pointou. Takto poskladaný dej pripomína filmové scenáre, lebo tieto krátke dejové segmenty sú vytvorené ako filmové zábery či sekvencie. Trochu filmovo je vymyslený aj fiktívny sex Adely a Vinca, zastupujúceho samotného Štúra v kostole, celá scéna je zahalená tajomstvom. K tejto pasáži sa vracia autorka aj na konci románu, akoby k uzavretiu všetkých situácií a pasáží, týkajúcich sa mileneckého vzťahu dvoch hlavných postáv.

Na záver sa žiada povedať, že aj keď kniha *Milenec Adely Ostrolúckej* sa môže zdať ako *remake*, v konečnom dôsledku má mnoho inovačných prvkov. A to všetko pod vplyvom demýtizačného postoja autorky k zobrazenej skutočnosti. Je to v súlade s postmodernými tendenciami v umení, s trendom, ktorý nepripúšťa jednostranné hodnotenie, založené na mystifikácii, na chválení a vlebení osobností, aj keď za svoju prácu si zaslúžia veľké uznanie. Týka sa to aj E. Štúra a najmä jeho rusofilstva a diletantského vedenia povstania.

KONTAKT

prof. PhDr. Tibor Žilka, DrSc.
tzilka@ukf.sk